

Bölüm 12.

Bulgaristan Türk Göçmenlerinde Dil Değini

Sonel Bosnalı & Zehra Şafak

Giriş

Bulgaristan Türkleri ve dilleri üzerinde yapılan çok önemli çalışmalar bulunmakla birlikte (Günşen 2002, Şimşir 2012, Yalınkılıç 2014), Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden topluluğun toplum-dilsel durumu hakkında henüz özgün bir çalışma mevcut değildir. Oysa hem nüfus, hem de bazı dilsel ve sosyal özellikleri bakımından, Bulgaristan Türk Göçmenlerinin Türkiye'deki toplum-dilsel durumlarının gözlemlenmesi, göç ve dil sorunsalı çerçevesinde ortaya çıkan birçok soruya yanıt bulmak için yararlı veriler sunabilir. Göç sonucu ortaya çıkan çok dillilik nasıl biçimlenir ve nasıl düzenlenmelidir? Göç öncesi toplum-dilsel davranışlar göç ortamında sürdürülebilir mi yoksa yeni koşullara uyarlanır mı? Göç kaynaklı dil değinimi, göçmen topluluğun dil kullanımını ve pratiklerini nasıl ve ne düzeyde etkiler? Yeni toplum-dilsel koşullar, toplum-dilsel davranışları ve dillerin yapısını ne ölçüde etkiler? Dil, kimlik ilişkisi çerçevesinde göçmen toplulukların kültürel aidiyetleri nasıl biçimlenir veya belirlenir? Dil değinimi durumunda dillerden birinin veya bazılarının yok olması kaçınılmaz mıdır? Eğer kaçınılmaz ise, bu dil her zaman göçmenlerin dili mi olur?

Elbette etnoloji, sosyoloji, psikoloji, dilbilimi ve toplumdilbilimi gibi birçok alana birlikte toplumdilbilimin farklı yaklaşımlarını ilgilendiren bu soruların tamamına yanıt bulmak, tek bir çalışma çerçevesinde mümkün olamaz; böyle bir amacı olan çalışma çok soluklu, çok boyutlu ve çok disiplinli yaklaşımlar gerektirir. Bu çalışmada, konuya sadece toplumdilbilimsel bir açıdan yaklaşarak, göç ortamında dil pratiklerinin dinamikleri sorunsalı “dil değitirimi (language shift)” kuramı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu çerçevede, 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçen Türklerin yaşadığı en önemli şehirlerden ikisi olan Tekirdağ ve Kırklareli'nde gerçekleştirilen söyleşilerden elde edilen verilerden yola çıkılarak, söz konusu topluluğun dil tutumları ve dil kullanımları değerlendirilip “dil değitirimi” süreci sorgulanacaktır.

İki ana başlık altında sunulan çalışmanın birinci bölümünde, Bulgaristan Türk göçmenlerinin toplum-dilsel özellikleri değerlendirildikten sonra, “dil değitirimi” sorunsalının kuramsal boyutu ele alınmaktadır. Çalışmanın inceleme kısmının yer aldığı ikinci bölümde ise, veri toplamak için başvurulan yöntem kısaca tanıtıldıktan sonra, elde edilen bulgular “dilsel kimlik ve aidiyet” ve “dil kullanımı, işlevler ve aktarım” olmak üzere iki alt başlık olarak paylaşılmaktadır.

Bulgaristan Türk Göçmenlerinin Toplum-dilsel Durumu

Bulgaristan'da eski dönemlerden beri Türk unsurlarının varlığı bilinir. Ancak buraya kuzeyden inen Türk boyları büyük oranda Slavlaşmıştır. Günümüz Bulgaristan'ında Gagavuz, Nogay ve Kırım Tatarları da bulunmakla birlikte, bu coğrafyadaki Türk varlığı büyük oranda 14. yüzyılın ortalarından sonra gelen Osmanlı Türklerine dayanmaktadır. Osmanlı döneminde, Bulgaristan'da edinimi ve aktarımı hem aile hem de okul ortamında gerçekleşen Türkçe “üst dil” konumundadır. 1923 yılında Bulgaristan'da bulunan Türk okullarının sayısı da Türklerin ve Türkçenin

buradaki önemini göstermektedir. Gerçekten de, bu dönemde sadece 33 Yahudi ve 12 Ermeni okulu varken, 1713 Türk okulu bulunmakta ve bu okullarda 62 000 çocuk öğrenim görmekteydi (Şimşir 2012, s.53). Ancak, 20. Yüzyılın farklı dönemlerinde tekrar eden önemli göç dalgaları nedeniyle nüfusu azalarak önemsiz bir azınlık durumuna dönüşen bu topluluğun dili, uygulanan asimilasyoncu politikalar sonucunda önemli ölçüde konum kaybederek “azınlık dili” niteliğine bürünmüştür. Resmi konumdan yoksun olan Türkçe, topluluk içi iletişim ve kültür aktarma işlevini yerine getirirken, resmi dil konumundaki Bulgarca ise Türklerin zorunlu olarak kullandığı “üst dil” konumuna yerleşmiştir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra, Türkçenin yasaklanması bu dilin sadece evlerde konuşulması ve öğrenilmesine neden olmuştur. 2001 yılında yapılan sayıma göre, Bulgaristan’da ana dilinin Türkçe olduğunu beyan edenlerin nüfusu 762 516 kişidir (toplam nüfusun %9,61’i) (Vatansever 2008, s.18). Bununla birlikte, Bulgaristan’da Türk toplumu üzerine yapılan çalışmalar, oldukça yüksek bir etnik-dilsel canlılığa işaret etmektedir (Yalınkılıç 2014).

Diğer taraftan, bu göçler Türkiye’de nüfus olarak hiç de azımsanamayacak büyüklükte bir göçmen topluluğunun, dolayısıyla da ayrı bir “dil topluluğunun” oluşmasına yol açmıştır. 1923-1939 yılları arasında 198 688 (Çanak 2014, s.238), 1950-1951 yıllarında ise 154 393 Türk Türkiye’ye göç etmiştir. Bu sayı 1979 yılında 505 527 kişiye ulaşmıştır (Şimşir 2012, s.459.) 1988 yılında başlayan bir diğer göç akını ile 1992 yılı sonuna kadar toplamda 344 849 kişi Türkiye’ye yerleşmiştir (Atasoy 2010, s.12). Bu son göç, birçok yazınsal yapıta konu olmuştur (Kahraman ve Güneş 2015). Türkiye’nin değişik bölgelerine dağılan göçmenlerin önemli bir bölümü Tekirdağ ve Kırklareli dahil olmak üzere Trakya bölgesinde yerleşmiştir¹. Yerleştikleri yerlerde kendi mahallelerini oluşturup güçlü bir sosyal bağ temelinde örf ve adetlerini yaşamaya çalışmışlardır. Bütün bunlar Bulgaristan’dan getirdikleri dillerini unutmamalarını sağlıyordu.

Osmanlı Türklerinin bakiyesi olan Bulgaristan Türklerinin dili, her ne kadar Türkiye Türkçesi çerçevesinde değerlendirilse de, özellikle standart Türkçeden farklılaşan bazı önemli özellikler taşımaktadır. Bu topluluğun konuştuğu dil, Türkiye Türkçesinin yedi ağzından biri olan Rumeli Türk ağzları içerisinde değerlendirilir (Banguoğlu 1977, s.133). Bununla birlikte, Rumeli ağzlarının sınıflandırılması, yapılan önemli çalışmalara karşın, henüz tam olarak belirlenmiş değildir (Günşen 2002, ss.111-112). Bu ağzları bazıları iki (Németh 1981, s.115), bazıları üç (Mollova 1996, s.174), bazıları dört (Caferoğlu 1960, s.66), hatta bazıları altı farklı grupta (Driga 2009, s.194) sınıflandırmaktadır. Türkiye’de birçok Türkolog’un temel aldığı Németh’in sınıflandırmasına göre, Rumeli ağzları batı ve doğu olmak üzere iki ana kola ayrılmaktadır. Doğu Rumeli ağzları, Bulgaristan’ın Lom-Sofya-Samokov-Köstendil-Ege denizi sahiline kadar uzanan hattın doğu ve güneyinde, Batı Rumeli ağzları da bu hattın batı ve kuzeyinde bulunan bölgede konuşulmaktadır. Boyev’in (1968, s.176) Batı Bulgaristan, Kuzeydoğu Bulgaristan, Doğu Rodoplar ve Gerlovo olmak üzere üç gruba ayırdığı Bulgaristan Türkçesi, bu durumda Türkiye sınırları içinde kalan ve daha çok İstanbul ağzına yakınlık gösteren Doğu Trakya ağzlarıyla birlikte Doğu Rumeli ağzlarına dâhil olmalıdır.

¹ 1989 yılında gelenlerin büyük bir bölümü, daha önce gelen akraba ve tanıdıklarının yaşadığı bölgelere, bir bölümü de 14 il merkezi ve 23 ilçe ve beldeye yerleşmişlerdir. Ancak Bursa, İstanbul, İzmir ve Tekirdağ ilk dört sırayı almaktadır (Şimşir, 2012, ss. 456,463).

Bu ağzın belli başlı özellikleri arasında, kelime içi ve sonunda d, ğ, h, k, n, r, v, y ünsüzlerinin düşmesi ve bunun sonucunda öndeki ünlünün uzaması dikkat çekmektedir. Ayrıca, vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi ve öndeki ünlünün uzaması önemli bir hadisedir. Diğer taraftan, şimdiki zaman –yor ekinin büyük ses uyumu (kalın/ince) ve küçük ses uyumu bakımından düzleşme eğilimi göze çarpmaktadır (Salimehmed 2006). Bununla birlikte, her ne kadar benzer özellikler Doğu Trakya ağızlarında da görülse de, artık günümüzde böyle bir ağzın varlığı tartışma konusudur (Günşen 2008, ss.464-465). Gerçekten de, birçok araştırmacı Doğu Trakya yerli ağzından artık söz edilemeyeceği konusunda uzun zamandan beri görüş belirtmektedir. Doğu Trakya’da ‘Gacallar’ ve ‘Dağlılar’ olarak adlandırılan yerli halkın; Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya’dan çeşitli tarihlerde gelip yerleşen Göçmen (Muhacir/Macır) kitleler içerisinde neredeyse eridiği dile getirilmektedir. Mansuroğlu daha 1960 yılında, bölgedeki yerli ağzın sönmek üzere olduğunu, yakın bir gelecekte göçmen ağızları ile karışarak yerini yeni bir ağza bırakacağını dile getirmiştir (Mansuroğlu 1960, s.181). Günşen de bugün “Doğu Trakya yerli ağzı” diye özgün bir ağız bölgesinden söz etmenin imkânsız olduğu görüşündedir. Daha çok “karma” bir Doğu Trakya ağzından söz edilmesinin daha doğru olduğunu savunan Günşen, “yerli ağzın mı göçmen ağızları içinde eridiği, yoksa göçmen ağızlarının mı yerli ağzın içinde eridiği konusunda çok kesin bir şey söylemenin mümkün olmamakla birlikte, kanaatini ikinci ihtimalden yana kullanmaktadır. Benzer bir diğer görüş, Doğan ve Tosun tarafından ileri sürülmektedir. Bu son araştırmacılar, Mansuroğlu’nun işaret ettiği durumun neredeyse ortaya çıkmak üzere olduğunu belirtmektedir. Göçmenlerin çoğunlukla yerli unsurlardan farklı köylere yerleştirilmiş olmalarına karşın, evlilik şehir merkezlerine iç göç, okuryazarlık seviyesinin artması ve kitle iletişim araçlarının hızlandırıcı etkisiyle öncelikle ortak bir Doğu Trakya ağzına ve sonrasında standart Türkçeye doğru bir yönelişin söz konusu olduğunu ileri sürmektedirler.

Bulgaristan Türk göçmenlerinin göç ortamında şekillenen toplum-dilsel durumları ve dilsel davranışları konusunda bazı sorular kendini dayatmaktadır. Öncelikle, çok dilliliğin nasıl biçimlendiği ve düzenlendiği önemli bir soru oluşturmaktadır. Göç öncesi toplum-dilsel davranışların göç ortamında sürdürülüp sürdürülmediği, bunların yeni koşullara göre nasıl uyarlandığının sorgulanması önem arz etmektedir. Bu kapsamda, göç kaynaklı dil değişiminin göçmen topluluğunun dil kullanımı ve pratiklerini nasıl ve ne düzeyde etkilediği araştırılması gereken önemli konulardan bir diğeridir. Bu çerçevede, dil ve kimlik ilişkisi açısından göçmen toplulukların kültürel aidiyetlerinin nasıl biçimlendiğinin belirlenmesi ve değişim durumunda dillerinin sürdürülüp sürdürülmediği sorusuna yanıtlar aranmalıdır.

Göç Ortamında Dil Değişimi

Toplulukların ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan değişimini tetikleyen göçün, etkisini en çabuk, en derin ve en belirgin biçimde hissettirdiği alanlardan biri şüphesiz dildir. Gerçekten de, tarih boyunca gerçekleşen zorunlu veya gönüllü göçlerin diller üzerinde yol açtığı etkileri arasında; çok sayıda ve çok çeşitli toplum-dilsel hadiseler bulunmaktadır. Göç nedeniyle ortaya çıkan bu olguların temelinde aslında, “iki veya daha fazla dilin eşzamanlı varlığının bireyin dilsel davranışlarını etkilediği her türlü durum” olarak tanımlanan “dil değişimi” (Weinreich 1953) olgusu yatmaktadır. Gerçekten, kısa veya uzun süreli dil değişimine yol açan göç, göçmen toplulukların dil pratiklerini önemli düzeyde etkiler. Basit düzeyde ödünclemelerin yanında, iki dilli

kullanımlar, diller arası geçişler, diller arası girişiklik ve bunların neticesinde karışık dillerin ortaya çıkması ve hatta kısa veya uzun bir dil değiştirme süreci sonunda dillerin yok olmasına kadar uzanan, hem dillerin yapısı hem de konularıyla ilgili her türlü toplumdilsel etkiler, toplumdilbilimin en önemli araştırma konularını oluşturur (Féral vd. 2014). Sonuçları açısından dil değiniminin üç farklı tipolojisi vardır: “dil sürdürümü”, “dil değiştirimi” ve “dil değişimi/yeni dil oluşması”.

Dil sürdürümünde, ana dili diğer temas dilinden yaptığı kopyalamalar ve ödünçlemeler nedeniyle küçük çapta değişime uğrasa da, hem temel işlevlerini hem de temel yapısal özelliklerini (ses dizgesi, biçimbilgisel özellikler, sözdizimi yapı, temel söz varlığı) korur. Dolayısıyla, ödünçleme ve düzenek kaydırımı hadiselerini dil sürdürümü çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Ödünçleme, A diline ait bir sözcüğün, biçimsel ve dizimsel özellikleriyle bütünleşerek B dilinde kullanılmasıdır. Düzenek kaydırımı (code switching), aynı sözcede iki farklı dil düzeneğinin dönüşümlü olarak kullanımı veya “aynı konuşma içerisinde iki farklı dil sisteminin ardı ardına konulması ve birinden diğerine geçişir”. Düzenek kaydırımının üç farklı biçimi vardır. Tümce içi kaydırım (intraphrastique), aynı tümce içerisinde iki farklı dile ait sözdizimsel öbeklerin bir arada bulunmasıdır. Tümce arası kaydırımda (interphrastique), tek bir konuşurun üretiminde veya iki farklı konuşur arasındaki konuşmada, bir dilden diğer dile geçişlerin söylemin bir parçası veya tümce gibi daha uzun birimler düzeyinde gerçekleştiği kaydırımlardır. Tümce dışı kaydırımda (extraphrastique) söz konusu olan ise, bir dilden diğer dile geçişler, özdeyiş ve atasözleri düzeyindedir.

Dil değiştirimi, tamamen dil kullanımı ve aktarımıyla ilgilidir. Çok dilli veya iki dilli konuşurlar, çok dilli dil pratiklerini sürdürebilecekleri gibi, tek dilli dil pratiğine geçmeyi de tercih edebilirler. Bu da sahip oldukları dillerden birinin terk edilmesi anlamına gelir. Söz konusu dil konuşurun ana dili olabileceği gibi ikinci dili de olabilir. Dil değiştirimi olarak adlandırılan bu olgunun çeşitli nedenleri olmakla birlikte temel neden sosyoekonomiktir. Kullanımından vazgeçilen dilin hangisi olacağına karar verecek olan konuşurun kendisi değildir; bunu belirleyen, Bourdieu’nün “dil pazarıdır”; daha doğrusu dillerin bu pazarda sahip oldukları değerdir. Veya her zaman “büyük balık küçük balığı yutar” da denilebilir. Dolayısıyla, bu dil genellikle “azınlık dili” veya “göçmenlerin dili” olmuştur. Şayet, bununla eş zamanlı olarak, söz konusu dilin gelecek kuşaklara aktarımı da durdurulursa, bu dil belirli bir süre sonra ölü dil haline gelecektir (Fishman 1991, Dorian 1973, 1981, 1989, Hoffman vd. 1972, Gal 1978).

Aynı coğrafyada yaşamak durumunda olan farklı dil toplulukları, iletişim ihtiyaçlarını karşılamak için, içinde buldukları çok dilli ortamın koşullarına göre, bazen farklı bir yola başvurabilirler. Bu da dil değiniminin bir üçüncü modelini oluşturan “değişim/yeni dil oluşturma” durumudur. Farklı iki veya daha fazla dil düzeneği arasındaki etkileşim” olarak tanımlanan dil/düzenek karışımının (code mixing) boyutları ileri düzeylere erişince, dillerden birinin baskın özellikleri etrafında, diğer dilin yapısı ileri derecede değişerek ortaya yeni bir dil veya diller çıkabilir (Winford 2003, ss.11-22). Pidjin veya Kreol dilleri, iki farklı dili konuşan toplulukların iletişim ihtiyacını karşılamak için yaratılan/oluşturulan yeni dillerdir (Blanc 1997, s.207). Thomason (2001, s.12)’na göre, bu da bir tür dil ölümüdür.

İnceleme

Bulgaristan'dan 1989 yılında Türkiye'ye göç eden Türklerin dil kullanımları ve tutumları üzerine veri toplamak için, on Bulgaristan göçmeni ile söyleşi gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan'ın farklı bölgelerinden Tekirdağ ve Kırklareli'ne göç eden bu deneklerle dil tutumları ve dil pratikleri üzerine yapılan söyleşiler, bize Bulgaristan Türklerinin toplum-dilsel durumları hakkında makro düzeyde önemli veriler sunmaktadır.

	Yaş	Köken	İkamet	Eğitim	Meslek	Medeni hal
1	37	Şumnu	Tekirdağ	Doktora	Öğr. Üy.	Evli
2	58	Haskovo	Kırklareli (Kayn.)	Ortaokul	Emekli	Evli
3	31	Kırcaali	Kırklareli	Lise	Serbest	Bekar
4	64	Burgas	Kırklareli (Üskü.)	Ortaokul terk	Çiftçi	Evli
5	36	Şumnu	Kırklareli	Lisans	Muhasebeci	Evli
6	37	Varna	Kırklareli	Lise terk	Serbest	Evli
7	42	Razgrad	Kırklareli	Y. Lisans	Öğretmen	Evli
8	36	Şumnu	Tekirdağ	Lisans	Memur	Evli
9	64	Kırcaali	Tekirdağ	Lisans	Uzman memur	Evli
10	56	Şumnu	Kırklareli	Lise	Kantinci	Evli

Dilsel Kimlik ve Aidiyet

Bulgaristan Türk göçmenlerinin, çok dilli bir özellik taşıyan ayrı bir dil topluluğu oluşturdukları, deneklerin dil repertuarlarından hemen anlaşılmalıdır.

	Çok dillilik	Dil yetisi			Dil/ Kimlik/ Aidiyet	T/BT Farkı	Farklılığa karşı tutumlar (Dilsel dışlama)
		T	BT	B			
1	T+BT+B (A+İ+J)	Çİ	Çİ	BA	T	+	-
2	T+BT+B	Çİ	İ	BA	T	+	-
3	T+BT+b	Çİ	İ	BA	T/BT	-	+
4	T+BT+b	İ	Çİ	A	T	+	-
5	T+BT+b	Çİ	İ	BA	T	+	+/-
6	T+BT+B	İ	Çİ	BA	BT	+	+
7	T+BT+B (R+A+F+İ)	Çİ	Çİ	Çİ	BT	+	-
8	T+BT+B (R+İ)	Çİ	Çİ	BA	T	+	-
9	T+BT+B (A)	İ	İ	Çİ	T	+/-	+
10	T+BT+B (R)	Çİ	Çİ	Çİ	T	+	+
S	T+BT+B	Çİ/İ	Çİ/İ	İ/BA	T/BT	+	+/-

Gerçekten, eğitim seviyesi ve yaş durumu ne olursa olsun, topluluğun tamamı en az üç dil bilmektedir: Türkiye Türkçesi (TT), Bulgaristan Türkçesi (BT) ve Bulgarca (B). Özellikle Bulgaristan'da öğrenim görmüş deneklerde, Rusça (R) bilinen dördüncü dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında eğitim seviyesine göre bu dillerin sayısı yediye kadar çıkmaktadır. Türkçe ve Bulgaristan Türkçesinde dil yetileri "çok iyi" (Çİ) veya "iyi" (İ) düzeydedir. Bulgarca da ise, dil yetilerinin daha düşük düzeyde olduğu anlaşılmaktadır: "çok iyi" bilenler olsa da, önemli bir bölüm "biraz" (BA) bildiğini beyan etmektedir. Hatta sadece anlayabildiğini (A) ileri sürenler bile mevcuttur.

Ana dilleri olan Bulgaristan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasında bir fark var mıdır ve göçmenlerin bu farkın bilincinde olup olmadığı konusunda da ilginç bulgular elde edilmiştir. Her ne kadar bu iki dil arasında karşılıklı anlaşılabilirlik düzeyi oldukça yüksek olsa da, deneklerin neredeyse tamamı, bu iki dil arasında bazı farklılıkların olduğunun bilincindedir (+). Buna paralel olarak, deneklerin neredeyse yarısı dilsel nedenlerle (aksanları farklı olması dolayısıyla), özellikle ilk zamanlar, Türkiyeli vatandaşları tarafından (alay etme, gülme gibi) ufak tefek dışlayıcı davranışlara maruz kaldıklarını (-) dile getirmektedirler.

Peki, bu dillerden hangisi göçmenlerin kimliğinde daha belirgin rol oynamaktadır? Diğer bir değişle, göçmenler kendilerini hangi dil grubuna ait hissetmektedir? Her ne kadar denekler çok dilli bir özelliğe sahip olsalar da, bir kişi dışında, hiçbiri kimliklerinde çok dilliliğe vurgu yapmamıştır. Kimlik oluşumunda tek dil temel alınmaktadır. Bazıları için Bulgaristan Türkçesi hala kimliklerini belirleyen dil olma özelliğini korumaktaysa da, büyük çoğunluk için bu dil artık Türkiye Türkçesidir. Bulgarca ise kimlik algısında hiçbir rol oynamamaktadır.

Dil kullanımı, işlevler ve aktarım

Sahip oldukları her üç dilin kullanım sıklığına bakıldığında, “her zaman” (+++) kullanılan dilin Türkiye Türkçesi olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, her ne kadar bazı denekler, Bulgaristan Türkçesini de her zaman kullandıklarını beyan etseler de, bu dil daha çok “bazen” veya “ara sıra” (++) kullanılan dildir. Bulgarca ise, “hiç” (-) kullanılmayan veya “nadiren” (+) kullanılan bir dildir.

	Kullanım Sıklığı			Kullanım Alanı		
	T	BT	B	T	BT	B
1	+++	++	+	İşte Evde	Göçmenlerin bulunduğu ortamda	Otobüste
2	+++	++	+	Günlük hayatta	Göçmenlerin bulunduğu ortamda	Bulgaristan'da
3	+++	++	+	İşte	Evde Göçmen derneğinde	Bulgaristan'da
4	+++	+++	-	Komşularda	Aile içinde Göçmenler	-
5	+++	++	-	İşte Evde	Baba evinde Göçmen derneğinde	-
6	+++	+++	-	İşte	Aile Göçmenlerin bulunduğu ortamda	-
7	+++	++	+	İşte Evde	Baba evi Göçmenlerin bulunduğu ortamda	Bulgaristan'da
8	+++	++	+	Aile içinde	Baba evi Göçmenlerin bulunduğu ortamda	Göçmenlerin bulunduğu ortamda
9	+++	+	-	Aile içinde	Baba evi Göçmenlerin bulunduğu ortamda	Göçmenlerin bulunduğu ortamda
10	++	+++	++	İşte Evde	Baba evinde Göçmen derneğinde Komşularda	Evde
S	+++	++	+/-	Vehiküler Vernaküler	Vernaküler	+/- özel dil

Her zaman kullanıldığı ifade edilen Türkiye Türkçesinin daha ziyade “işte” kullanıldığı anlaşılrsa da, artık aile içi iletişim işlevinde evde de sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bulgaristan Türkçesi ise, grup içi dil işlevini yerine getirmektedir. Zira daha çok göçmenlerin bulunduğu ortamda (Göçmen derneklerinde) kullanılmaktadır.

Göç Üzerine Yazın ve Kültür İncelemeleri

Burada ilgi çekici verilerden biri de, deneklerin önemli bir kısmının bu dili “baba evinde” konuştuklarını beyan etmesidir. Buradaki “baba evi”, bu dilin bir önceki kuşaktan göçmenler tarafından aile içi iletişimde evde hala kullanılmakta olduğunu işaret etmektedir. Daha genç kuşaktan göçmenler, ailelerinin evinde bu dili konuşmaktadır. Bulgarca ise, göçmenler için artık sadece Bulgaristan ziyareti sırasında kullanılan “yabancı dil” konumundadır. Bununla birlikte, bazen göçmenler bir araya gelince, bu dilin de kullanıldığı dile getirilmektedir. Diğer taraftan, “başkaları ne söylediğimizi anlamasın diye bazen Bulgarca konuşuruz” diyen denek, bu dilin “gizli/özel dil” işlevine işaret etmektedir.

	Muhatap			Aktarım		
	<i>T</i>	<i>BT</i>	<i>B</i>	<i>T</i>	<i>BT</i>	<i>B</i>
1	İş arkadaşları Aile	Baba evi Akrabalar	Arkadaş	+	-	-
2	Aile Komşular	Göçmenler	Bulgarlar	+	-	-
3	İş arkadaşları	Aile/ sohbet	Bulgarlar	+	-	-
4	Komşular Sokak	Aile Göçmenler	-	+	-	-
5	İş arkadaşları Aile	Göçmenler	-	+	-	-
6	İş arkadaşları	Aile, baba evi Akrabalar	Arkadaş	+	+	-
7	Aile İş arkadaşları	Göçmenler Aile Baba evi	Bulgarlar	+	+	-
8	Aile	Baba evi Göçmenler	Arkadaş (Dış çevre anlamasın diye)	+	+	+/-
9	Aile	Göçmenler	Bulgarlar	+	-	-
10	İş arkadaşları	Aile, akraba, komşu, göç derneğinde	Torun	+	+	+/-
S	Sokak/iş yeri/ komşu/aile	Aile/baba evi/göçmenler/akraba	Bulgar/arkadaş	+	-/+	

Türkiye Türkçesinin ev ve grup içi iletişimde giderek daha fazla işlevsel olduğunu gösteren önemli veriler bulunmaktadır. Gerçekten, “iş arkadaşları”, “komşular” ve “sokaktaki kişiler” ile iletişimde bu dil, araç dil işlevine sahip olmakla birlikte, aile bireyleri arasındaki iletişimde de sıklıkla başvurulan dildir. Bulgaristan Türkçesinin kimlerle konuşulduğu söz konusu olduğunda, yine göçmenlerin ilk sıradaki muhataplar arasında yerini almaktadır. Bunun yanında, akraba, aile ve baba evindeki kişiler Bulgaristan Türkçesinin konuşulduğu muhataplar arasındadır. Bulgarca ise, Bulgarlar ve kendileri gibi Bulgaristan göçmeni olan yakın arkadaşlarla iletişimde kullanılmaktadır.

Deneklerden biri, torunun Bulgarca öğrenmesini istediği için kendisiyle bazen Bulgarca konuştuğunu dile getirmiştir. Bu da, Bulgarcanın aktarımının bu dil topluluğu içerisinde hala sürdürülüp sürdürülmediği sorusunu akla getirmektedir. Bu konuyla ilgili veriler, çocuklara aktarılan dilin Türkiye Türkçesi olduğunu açıkça göstermektedir. Bulgaristan Türkçesinin aktarımının kısmen sürdürüldüğü görülmekle birlikte, önemli ölçüde durduğu aşikârdır. Bulgarcanın aktarımı ise, birkaç bireysel girişimin dışında, neredeyse tamamen durmuştur.

Sonuç

Bulgaristan Türk göçmenleri, çok dilli özellikleriyle yaşadıkları bölgede farklı bir dil topluluğu oluşturmaktadır. Bu çok dillilik Türkiye Türkçesi, Bulgaristan Türkçesi ve Bulgarcadan oluşmaktadır. Bununla birlikte, Bulgarcada dil yetisi kaybının başladığı görülmektedir.

Anadillerinin Türkiye Türkçesinden farklı olduğu, hem kendileri hem de diğerleri tarafından kabul edilmekle birlikte, bu dil topluluğu, kültürel kimlik bakımından kendini daha çok Türkiye Türkçesi içerisinde konumlandırmaktadır. Bulgarca ise tamamen dışarıda kalmış durumdadır.

Kullanım açısından, Türkiye Türkçesi her zaman kullanılıyorken, Bulgaristan Türkçesi bazen, Bulgarca ise hiç kullanılmayan veya nadiren kullanılan bir dil durumundadır. Kullanım alanları ve muhabata göre dil seçimine bakıldığında, Türkiye Türkçesinin iş yerinde, günlük hayatta ve sokakta kullanılan bir dil olarak “araç dili işlevini” yerine getirdiği görülmektedir. Ancak, aynı zamanda aile içinde ve evde kullanım olanağı bulması, bu dilin giderek “ev içi ve grup içi iletişim dili işlevinde” Bulgaristan Türkçesinin yerini almaya başladığını göstermektedir. Bulgaristan Türkçesi ise, bu işlevini neredeyse kaybetmiş; sadece daha yaşlı olan anne babalarla ve göçmen topluluğu içerisinde iletişim için kullanılan “özel dil” konumundadır. Bulgarca, doğal olarak eski araç dili işlevini tamamen kaybetmiş, sadece Bulgaristan’a gidildiği zaman kullanılan “yabancı dil” konumundadır. Bazen de “gizli dil” işlevinde kullanılmaktadır.

En çarpıcı bulgular, aktarımla ilgili verilerdir. Türkiye Türkçesi tam olarak aktarılırken, Bulgaristan Türkçesinin aktarımının azalmaya başladığı, Bulgarcanın ise aktarımının neredeyse tamamen kesildiği görülmektedir.

Bu veriler, Bulgaristan Türk göçmen topluluğunun dil değişimi durumunun “değiştirim” tipolojisine girdiğini göstermektedir. İki dilli bir yapıdan (BT+B), göç sonucu, önce üç dilli bir yapıya (BT-B-TT) dönüşen topluluk, bir sonraki aşamada Türkiye Türkçesinin daha baskın olduğu, Bulgaristan Türkçesinin işlevlerinin önemli ölçüde daraldığı ve Bulgarcanın neredeyse işlevsiz kaldığı bir yapıya (bt+b+TT) bürünmüştür. Bu sürecin aynı yönde ilerlemesi durumunda, topluluğun yakın gelecekte tek dilli bir yapıya (TT) evrileceği öngörülebilir.

Kaynakça

- Atabay, M. (2012). “Çingene Sorunu ve 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Çanakkale’ye Göçler”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Yıl: 10, Güz 2012, Sayı: 13, ss. 59-72.
- Atasoy, E. (2010). Siyasi Coğrafya Işığında Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılındaki Zorunlu Göçü, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, Sayı 21, 1-17.
- Blanc, M. (1997). “Mélange de codes”, in M.L. Moreau, *Sociolinguistique, Concepts des base*, Mardaga, 207-210.
- Bostancı, G. Ç. (2014). "Amerika'daki Birinci ve İkinci Kuşak Türklerin Dil Tercihleri, Sürdürümleri, Tutumları ve Etnik Dilsel Canlılıkları", *Bilig*, Yaz 2014 / Sayı 70, 105-130.
- Çanak, E. (2014). “Bulgaristan’dan Seyhan’a Türk Göçü (1950-1951)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/4 Spring 2014, 235-253.

- Deprez, C. (2005). « Langues et migrations: dynamiques en cours », *La linguistique* 2005/2 (Vol. 41), ss. 9-22.
- Dallı, H. (1991). Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar, Ankara: TDK Yay.
- Doğan, L., Tosun, İ. (2008). “Doğu Trakya Ağızlarında İstek Kipi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 3/3 Spring 2008, ss. 292-318.
- Dryga, I. (2009). “Türkçenin Rumeli Ağızlarının Lengüistik Statüsü ve Sınıflandırılmasına Dair”, *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı* (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa, Ankara: TDK Yay., ss. 193-202.
- Eckmann, J. (2004). “Edirne Ağzı” (çev.: Oğuzhan Durmuş), *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 18, İstanbul: Gökkuşbu Yay., ss. 135-150.
- Féral, C. (2004). « Français et langues en contact chez les jeunes en milieu urbain: vers de nouvelles identités », *Penser la Francophonie - Concepts, actions et outils linguistiques*, Paris, E.A.C.-AUF, ss. 583-597.
- Lhomme-Rigaud, C., Désir, P. (2005). « Langue et migration », *Recherches en psychanalyse* 2005/2 (no 4), ss. 89-101.
- Günşen, A. (2002). “Balkan Türk Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall 2012, ss. 111-129.
- Günşen, A. (2008). “Doğu Trakya Ağızlarının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler”, *Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, Volume 3/3, Spring 2008: ss. 402-470.
- Hazai, G. (1960). “Rodop Türk Ağızları”, *VIII. Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler 1957*. Ankara: TDK Yay., ss. 127-130.
- Kahraman, C., İlhan, G.(2015), “Tuna Dergisi ve Göç Edebiyatına Bir Bakış – Yazar ve Şair Zahit Güney’in Göç ile İlgili Yazıları Üzerine”, *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*, ed. Güven Şeker vd., ss. 527-533.
- Mansuroğlu, M. (1988). “Edirne Ağzında Yapı, Anlam, Deyim ve Söz Dizimi Özellikleri”, *TDAY Belleten* 1960, Ankara: TDK Yay., ss. 181-187.
- Memişoğlu, H. (2002). *Geçmişten Günümüze Bulgaristan’da Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Moreau, M. L. (1997). *Sociolinguistique, Concepts des base*. Mardaga, Hayen.
- Mollova, M. (1999). “Balkanlarda Türk Ağızlarının Tasnifi”, *TDAY Belleten* 1996, Ankara: TDK Yay., ss. 167-176.
- Mutlu, E., ve Suzan Kavanoz (2010). “Mother Tongue Education of Turkish Minority in Bulgaria”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (14): 363-384.
- Németh, G. (1983). “Bulgaristan Türk Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine”, *TDAY Belleten* 1980-1981, Ankara: TDK Yay., ss. 113-167.
- Olca, S. (1995). *Doğu Trakya Yerli Ağzı*, Ankara: TDK Yay.
- Salimehmed, N. (2006). *Kırcaali Türkçesi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.
- Şimşir, B. N. (2012). *Bulgaristan Türkleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Vatansver Erhan (2008). *Osmanlı İdaresinden Sonra Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Kültürel Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Yalınkılıç, K. (2014). "Kırcaali Örneğinden Hareketle Bulgaristan'da Türkçenin Etnikdilsel Canlılığı", *Bilig*, Yaz 2014 / Sayı 70, ss. 259-282.